

Goud in Europa en in Afrika

Harrie Leyten.

Goud is de basis van ons monetaire stelsel. Een land mag strikt genomen slechts zoveel geld aanmaken als er goud ligt in de kluizen van zijn nationale bank.

Goud is ook kostbaar omdat het slechts in beperkte mate beschikbaar is in de wereld. Goud is immers een delfstof die niet overal wordt gevonden.

De bekendste goud producerende landen zijn Zuid Afrika en de Sovjet-Unie.

Deze landen produceren het goud en voorzien de wereld van dit edelmetaal.

Het is een zakelijke, commerciële aangelegenheid, een product van mijnbouw.

Er zijn echter ook goud producerende landen voor wie goud meer is dan een commercieel product. In deze landen bestaan culturen die als het ware

gevestigd zijn op goud. Ghana is zo'n land. Vóór zijn onafhankelijkheid in 1957

heette dit Afrikaanse land Goudkust, en niet zonder reden. Maar deze naam

Goudkust heeft het land niet zelf bedacht. Het is de naam die het van de

Portugese ontdekkingsreizigers kreeg toen zijn aan het einde van de 15^e eeuw

voor het eerst voet aan wal zetten aan deze kust en ontdekten welke kostbare koopwaar hier te halen viel.

Overigens, het is niet geheel terecht om te spreken van een 'ontdekking' van

dit goud door de Portugezen. Reeds eeuwen daarvoor bestond er een

bloeiende goudhandel tussen West Afrika en de markten in Noord Afrika,

waarheen het goud getransporteerd werd op kamelenruggen door de onherbergzame Sahara.

Kooplieden uit zuidelijk Europa kochten goud op deze Noord-Afrikaanse

markten om in Spanje en Italië te verkopen. De aanvoer naar deze markten was

echter niet steeds gegarandeerd. De karavanen konden niet steeds volgens een

dienstregeling door de Sahara trekken. De toevoer van goud naar Spanje en

Portugal was niet verzekerd. Bovendien waren de vele schakels van de

tussenhandel oorzaak van sterke prijsstijgingen. Kortom, er waren voldoende

redenen voor de Portugezen om zelf op zoek te gaan naar de bronnen van het

goud, en om als het ware via de achterdeur Afrika binnen te gaan. Hoewel de

Portugezen nooit zelf goudmijnen hebben gezien in wat zij Goudkust noemden,

werd de handel spoedig zeer lucratief.

Op het hoogtepunt van de goudhandel aan het begin van de 16^e eeuw, leverde

de Goudkust jaarlijks 24.000 ounces goud, dat volgens de goudprijs van 1985

een waarde zou hebben van fl. 2,5 miljoen. Deze hoeveelheid

vertegenwoordigde toen 10% van de wereldproductie van goud. De Portugese

Joao de Barros schreef in 1552: “geen landsbelasting, geen graanbelasting, tol of tienden brengt Portugal een grotere garantie op voor ’s Rijks inkomen dan de handel op Guinee. Bovendien levert deze handel een regelmatig inkomen op dan wat ook, zonder risico van droogte of verlies van misoogsten.”

Toen vanaf het midden van de 17^e eeuw de Hollandse kooplieden vaste handelsposten bouwden aan de Goudkust, werd de republiek der Verenigde Nederlanden vrijwel geheel afhankelijk van het West-Afrikaanse goud voor het slaan van zijn munten. De reders die het goud vervoerden vanuit Afrika, waren verplicht het aan de Munt te verkopen voor een vastgestelde prijs.

Ashanti

Hoewel de handelscontacten van de Europeanen zich beperkten tot de volkeren aan de kust, zijn het de *Ashanti* die de geschiedenis zijn ingegaan als het volk met een cultuur van goud. De Ashanti vormen ook thans nog de grootste etnische groep van Ghana. Hun aantal wordt geschat op 1,5 miljoen. Zij wonen in het centrale deel van Ghana, in de regenwoudzone, en leven vooral van landbouw. De Ashanti vormen een onderdeel van een veel grotere groepering, die wel Akan- sprekende volkeren worden genoemd. Deze groepering woont in het zuiden van Ivoorkust en Ghana. Bekende etnische groeperingen hier binnen zijn de Fanti, Denkyera, Akuapem in Ghana, en de Baule en Agni in Ivoorkust.

Hoewel in deze streken reeds vóór het begin van onze jaartelling mensen woonden, hebben de Akan sprekende volkeren zich waarschijnlijk pas tussen de 12^e en 17^e eeuw hier gevestigd. Over hun herkomst is weinig bekend. Toen de Portugezen zich op de kust nestelden aan het einde van de 15^e eeuw schreven zij over de volkeren waarmee zij in contact kwamen. Het zijn de groeperingen die er nu ook wonen. Over de Ashanti werd niet gerept. Een historische reconstructie leert ons dat het Ashantivolk aan het einde van de 17^e eeuw ondergeschikt misschien zelfs onderworpen was aan de Denkyera die hun zuiderburen waren.

Een jonge Ashanti prins, Osei Tutu, die aan het hof van de Denkyera koning opgroeide, is vandaar weggevlucht en heeft daarna samen met zijn vriend, de priester Akomfo Anokye, zijn volk weten te mobiliseren. Zij hebben zich ontdaan van het Denkyera juk en hebben binnen een tiental jaren de basis gelegd voor een sterk, hecht georganiseerd Ashanti-rijk, dat tot aan de gewelddadige overrompeling door de Engelsen in de laatste jaren van de vorige eeuw een van de welvarendste staten van West-Afrika is gebleven.

Het belangrijkste moment in de ontstaansgeschiedenis van dit rijk is ongetwijfeld de legendarische bijeenkomst geweest in of rond het jaar 1700, waarbij Osei Tutu de familieoudsten en dorpschouften van Ashanti wist te verenigen tot een hechte band.

Tijdens deze vergadering, zo vertelt de legende, daalde een gouden zetel uit de hemel neer op de schoot van Akomfo Anokye. In deze zetel was de ziel van de jonge natie verankerd. Alle aanwezigen zwoeren trouw aan deze zetel, aan hun gezamenlijke ziel. Hiermee werd de basis gelegd voor de eenheid van het Ashanti rijk onder éénhoofdige leiding, de koning van Ashanti, de *Ashantihene* (*ohene* = koning). Geheel nieuw was dit principe niet. Centraal gezag en koningschap behoren tot de fundamenteën van alle Akan sprekende volkeren. Alleen de Ashanti hebben het uitgebouwd tot een overkoepelend centraal leiderschap, dat alle leden van de 'stam', de etnische groep en later alle onderworpen volkeren omvatte.

De hoeksteen van de samenleving is niet het gezin, zoals wij het kennen, maar de familie, bestaande uit grootmoeder, haar zonen en dochters en kleinkinderen. De echtgenoten die in deze familie huwen, blijven steeds lid van hun eigen familie. Een aantal van deze families (*abusua*) vormen te samen een dorpsgemeenschap. Hoewel de familie matrilineair is, dat wil zeggen, dat alle rechten via de moeder lopen, zijn het bijna altijd de mannen in de familie die de bestuurlijke macht vormen in de familie en het dorp. De gezamenlijke familieoudsten vormen de dorpsraad rond een dorpschoufd, soms koning genoemd. Het dorpschoufd zelf is de oudste van de koninklijke familie. Overigens moet het begrip "oudste" niet steeds in letterlijke zijn worden begrepen. Het gaat om iemand die over zoveel wijsheid en bestuurlijk inzicht beschikt dat hij een algemeen aanvaarde figuur is voor die positie. In veel gevallen zal hij bij de oudsten van het dorp behoren.

Een aantal dorpen tezamen vormt een zogenaamde *oman* of district, onder leiding van een *omahene* of districtschoufd. De gezamenlijke omanhene van Ashanti vormen het hoogste gezag en zijn de raad van wijzen rond de koning van Ashanti.

Tijdens de koloniale periode en ook na Ghana's onafhankelijkheid in 1957 is de macht van deze traditionele vorsten zeer beknot. Dit was nodig om de rivaliteit tussen de vele traditionele koninkrijken te beteugelen en de etnische groeperingen tot een nationale eenheid in de moderne zin van het woord te kunnen omvormen. Om echter recht te doen aan de prominente positie van de

Ashanti-koning werd hij na de onafhankelijkheid benoemd tot voorzitter van de Raad van State.

Goud als handelswaar

De macht en de welvaart van het koninkrijk Ashanti waren uiteraard gebaseerd op militaire suprematie, maar evenzeer op de natuurlijke rijkdommen van het land. De Ashanti zijn altijd landbouwers geweest. Met voldoende neerslag gedurende het gehele jaar, eigen aan de regenwoudzone, moet het niet moeilijk geweest zijn in de eigen voedselbehoefte te voorzien en zelfs overschotten te verbouwen. Door zijn centrale positie tussen de uitgestrekte savanne gebieden in het Noorden en de kustgebieden in het Zuiden waar de Europese handelsposten waren gesitueerd, ontwikkelde Ashanti zich bovendien tot vooraanstaande handelsnatie. Helaas zijn gedurende enkele eeuwen slaven een veel verkocht 'artikel' gebleken. In het kader van dit verhaal is de productie en handel in goud echter belangrijker.

In grote gebieden van Zuid Ghana is reeds eeuwenlang goud gevonden. In enkele gevallen was het stofgoud dat in zeer kleine hoeveelheden uit rivierzand werd gewassen. In de meeste gevallen echter werd het gedolven uit smalle mijnschachten waarin een man afdaalde om het gesteente los te hakken en in een emmer te storten die vervolgens aan een touw naar boven werd gehesen. Daar werd het materiaal verder behandeld, verpulverd, gezeefd tot het goud als klompjes of als stof vrij kwam.

Klompjes waren automatisch eigendom van de koning, stof bleef eigendom van de mijn werkers. Dit goud was een product dat voor verschillende doeleinden werd gebruikt. Op de eerste plaats was het een handelsproduct dat zijn weg vond naar de Europese handelsposten, waar het geruild werd tegen textiel, geweren, ammunitie, huishoudelijke artikelen en andere zaken waaraan Ashanti behoefte had. Tegelijkertijd was goud ook een betaalmiddel. De markthandel werd gedreven met goud, voornamelijk stofgoud. Grotere transacties zoals de aankoop van slaven, de overdracht van economische rechten ten behoeve van een huwelijk, de afkoop van schulden, betalingen van offers voor religieuze plechtigheden, geschiedden doorgaans met goudklompen (*'nuggets'*).

Zowel het stofgoud als de goudklompen bestonden niet in vastgestelde eenheden. Wie ene betaling in goud wilde verrichten beschikte over een voorraad goud in een doos of zak. Koper en verkoper werden het eens over de hoeveelheid goud die betaald moest worden. Daarna gebruikten beiden een weegsysteem, dat in onze ogen omslachtig lijkt. Men nam twee schaaltes aan

een balans en ijkte eerst elkaars gewichten die van brons waren gemaakt en in ene bijna eindeloze reeks van variaties bestonden. Tenslotte werd tegen de overeengekomen bronzen gewichten de vereiste hoeveelheid goud afgewogen., waarmee de transactie zijn beslag kreeg.

Goud als cultuurgoed

Goud was zowel handelswaar als betaal middel. Goud was ook een beleggingsobject en ene garantie van macht. De koning hoorde steeds over zoveel goud te beschikken dat hij op ieder moment ene leger op de been kon brengen én. kon financieren om de grenzen uit te breiden.

Deze goudvoorraad werd om vanzelfsprekende redenen angstvallig beschermd, maar niet weggeborgen in ondoordringbare kluizen. Integendeel, de koning evenals ieder die goed 'geboerd' had, wilde graag tonen waaraan hij zijn welvaart te danken had. Goud werd een statussymbool.

Rijk worden in Ashanti kon slechts door het verzamelen van goud. Met dit goud kon een Ashanti invloed en macht kopen, en wie macht had, bezat mogelijkheden om meer goud te verzamelen.

Macht en invloed moeten worden getoond om erkend te kunnen worden. Het is niet verwonderlijk dat in de Ashanti samenleving politieke bijeenkomsten en religieuze feesten gelegenheden zijn waarbij de notabelen hun rijkdom aan goud toonden. Een dorpshoofd of koning was dan bedekt met goud. Uitbundig bewerkte, massief gouden ringen sierden zijn vingers. Hij droeg gouden banden om zijn polsen, ellebogen en bovenarmen. Zijn kroon was bezet met gouden medaillons. Zijn sandalen hadden gouden gespen. Zijn hof functionarissen droegen gouden sieraden en eretekenen die niet alleen hun individuele positie aan het hof markeerden, maar uiteindelijk de macht en het aanzien van de koning bevestigden. Zo heeft Ashanti een goudcultuur opgebouwd die in Afrika nauwelijks zijn gelijke kent. Goud is symbool van het koningschap geworden, maar ook van de overvloed en het eeuwige leven. Wanneer een nieuw huis werd gebouwd, begroef men eerst goud op die plaats. Op de achtste dag na de geboorte krijgt het kind zijn naam. Het wordt voor het eerst getoond aan de familie en aan de dorpsamenleving. Bij die gelegenheid schenkt de vader een klompje goud aan de nieuwgeborene, *krasika*, goud voor de ziel genoemd. Hij zegt daarbij: 'Kom en wees een kind naar mijn hart (letterlijk: naar mijn ziel), gedraag je zó dat iedereen mij in jou zal herkennen.'

Als een meisje volwassen wordt, zal zij tijdens de initiatie plechtigheid de goudkleurige yam-wortelen en eierdooiers te eten krijgen. Het feest wordt

besloten met een optocht door het dorp waarbij zij is getooid met kostbare doeken en gouden sieraden uit haar moeders bezit.

Symbolen van macht

Is goud door zijn verschijningsvorm reeds een uiting van rijkdom en macht, wanneer het bewerkt wordt tot een bijzondere vorm, wordt de symboolwerking nog extra verhoogd. Dit komt het sterkst tot uiting bij de symbolen van het koningschap. De grote koning van Ashanti beheert de gouden zetel, of de gouden stoel waarvan reeds sprake was. Het zal duidelijk zijn waarom dit heiligste voorwerp van Ashanti alleen maar van puur goud gemaakt kan zijn.

Dat dit goud de vorm heeft gekregen van een zetel heeft te maken met de symboolwaarde van de zetel zelf. Hij die gezag draagt, is gezeten. Hij die aan deze macht onderworpen is, hoort te staan. De zetel is symbool van macht. Ook in onze eigen taal spreken wij van 'een gezeten burger', van 'koningstroon', de 'heilige stoel van Rome'.

Iedere familieoudste heeft zijn of haar gezag. Dit gezag is zo verweven met de persoonlijkheid, ja met de ziel van de gezagsdrager, dat gezegd wordt dat de zetel de drager is van de ziel. Daarom mag nooit iemand anders dan de eigenaar op deze zetel plaats nemen. Om vergissingen te voorkomen wordt de zetel, als hij niet in gebruik is, achterover leunend tegen de muur van de ruimte gezet.

De zetels van de dorps hoofden en koningen worden na het overlijden van de eigenaars, in een speciaal zetelhuis bewaard. Op vaste tijden worden aan deze stoelen of zetels, of beter aan de daarin aanwezige zielen van de overleden dorps hoofden, offers gebracht van bloed. Op de duur worden de zetels zwart van het geronnen bloed. Zij worden dan ook wel genoemd 'de zwart geworden zetels' van Ashanti (the *blackened stools*).

Het is opvallend dat in heel Ashanti slechts één gouden zetel bestaat.

Waarschijnlijk geeft men hiermee het unieke en het absolute aan van deze zetel, waarin niet de ziel van neen mens maar een volk rust.

Zetels van familie hoofden en dorps hoofden zijn altijd van hout. In bijzondere gevallen kunnen zij met zilver beslagen zijn.

Naast de zetel als eerste en belangrijkste machtssymbool, zijn er de koningszwaarden. Het lemmet is van ijzer en dikwijls opengewerkt met symbolische motieven. Het gevest bestaat uit twee houten knoppen of bollen van gelijke grootte verbonden door een massief houtencilindervormig

tussenstuk. Het gevest is versierd met lijn vormige inkervingen. Bijna altijd is het gevest bedekt met bladgoud.

Deze zwaarden, *afena* genaamd, spelen een grote rol in het koningschap. Er bestaan drie categorieën de *bosomfena*, zwaarden die de geestelijke waarden van het koningschap symboliseren alsook de persoonlijkheid van de koning zelf. Deze zwaarden hebben in hout vervaardigde en met bladgoud bedekte afbeeldingen van dieren op het lemmet. Veel voorkomende motieven zijn de python, de krokodil, de schildpad en bepaalde vogels. Een tweede categorie zijn de *asomfofena*, de zwaarden van betrouwbaarheid en geloofwaardigheid. Wanneer een koning een boodschapper uitzendt naar een andere koning, draagt deze een van deze zwaarden als bewijs van de geloofwaardigheid van zijn boodschap. Op een dergelijk zwaard heeft de koning bij zijn officiële 'troning' de eed van trouw gezworen.

De derde categorie zijn de *akrafena*, zwaarden van de ziel. In veel gevallen zullen de gevesten van deze zwaarden niet met bladgoud zijn belegd maar met een wit materiaal, omdat wit de kleur is van de ziel.

Alleen een koning mag een zwaard bij het gevest vasthouden. Ieder ander, ook een officieel aangestelde zwaarddrager, houdt het zwaard bij het lemmet vast. Iedere koning bezit een collectie zwaarden. Bij openbare gelegenheden wordt de collectie getoond. Ieder zwaard wordt gedragen door een zwaarddrager. Deze hof functionarissen zijn verenigd in een soort gilde. Het hoofd van dit gilde heeft een vooraanstaande positie aan het hof en is bij openbare gelegenheden herkenbaar aan zijn bijzondere uitrusting. Op het hoofd draagt hij een tooi van adelaarsveren, goud, zilver en ivoor. Twee met goud belegde ramshoorns geven aan dat één ram vecht met zijn hart en niet met zijn hoorns', dat wil zeggen : voor de koning is de toewijding van de zwaarddrager belangrijker dan zijn vechtlust.

Een ander belangwekkend symbool van koninklijk gezag is de tolkstaf. Het is een bijna manshoge houten staf, waarvan het boeveneinde meestal in gebeeldhouwd tot een motief met symboolwaarde. Deze staf wordt gebruikt door de *okyame*, abusievelijk vertaald in het Nederlands als tolk. In tegenstelling tot wat het woord suggereert, vertaalt deze functionaris niet van de ene taal in de andere. Wellicht zou men kunnen zeggen dat hij de gedachten van de koning 'vertolkt' of 'vertaalt' in woorden. Het is gebruikelijk dat tijdens de urenlange vergaderingen waarin de dorpsraad tot overeenstemming poogt te komen over te nemen bestuursmaatregelen, de koning zelf niet of nauwelijks deelneemt aan de discussie. Naast hem zitten zijn okyame, zij die de gedachten

van de koning vertolken. Zij kunnen ook door de koning worden uitgezonden om boodschappen over te brengen naar derden. Wanneer zij als teken van hun waardigheid de tolkstaf dragen, behoren zij aangesproken te worden met dezelfde titel als die van de koning zelf.

Het is niet bekend hoe oud het gebruik van tolkstaven bij de Ashanti is. Volgens sommige auteurs is het gebruik door Europeanen ingevoerd, misschien zelfs pas rond de 20^e eeuwwisseling. De tolkstaven die wij kennen zijn in hun vormgeving en in hun symboliek echter zeer Afrikaans. Het bovineinde in bijna altijd omgewerkt tot de uitbeelding van een spreekwoord als symbool van koninklijke wijsheid of autoriteit. Bekend is de afbeelding van de hand die een ei omklemt. De betekenis ervan is deze: de hand is die van het koninklijk gezag, het ei is het volk. Drukt de hand te zwaar, dan breekt het volk, is de hand te los, dan zal het volk eruit vallen en verloren gaan.

Niet van alle tolstaven is ons de betekenis bekend. Wel zijn bijna alle tolkstaven of in ieder geval hun bovineinden met bladgoud belegd.

Spreekwoorden

Dit brengt ons op een wezenlijk onderdeel van de Ashanti cultuur: het gebruik van spreekwoorden en de uitbeelding ervan in het dagelijks leven.

De levenswijsheid, waarden en normen liggen opgeslagen in gezegden en spreekwoorden, soms in verhalen en legendes, waarvan de bekendste ongetwijfeld de spinverhalen zijn. Soms is een gezegde slechts één zin uit ene verhaal. Het gezegde en ook de bijbehorende afbeelding zijn dan slechts te begrijpen in de context van het hele verhaal. Zo kan bij de afbeelding van een schildpad het gezegde worden gebruikt: 'men heeft wijsheid nodig'. Dit gezegde is afkomstig uit het verhaal van de schildpad en de gier die vrienden waren geworden. Op een dag stierf de moeder van de gier. De gier kwam de schildpad uitnodigen voor de begrafenis maar vroeg zich af, hoe de schildpad ooit boven in de boom zou kunnen komen. De schildpad zei slechts: "Men heeft wijsheid nodig'. Daarna vroeg de schildpad aan zijn familieleden om hem tot een pakje te maken met een briefje er bovenop 'Gier, s.v.p. meenemen.' Toen de gier opnieuw lang kwam om zijn vriend de schildpad uit te nodigen voor de begrafenis, vond hij slechts het pakje met de boodschap. De gier nam het pakje mee. Hij was uiteraard zeer verbaasd toen hij het boven in de boom uitpakte en zijn vriend de schildpad trof. De schildpad zei slechts: 'Men heeft wijsheid nodig'.

Spreekwoorden zijn zo ingebed in de traditie van een volk en zijn zo verweven met de eigen opvattingen dat het voor een buitenstaander zeer moeilijk is ze te

begrijpen.

In beraadslagingen op dorpsniveau, in de opvoedkundige adviezen van vader aan zoon wordt veel gebruik gemaakt van spreekwoorden. Daarbij geldt de regel dat het spreekwoord gegeven wordt zonder uitleg en dat het aan de luisteraar is om de bedoeling van het spreekwoord op dat moment te vatten. Het wordt als onbeleefd beschouwd als iemand de spreker vraagt het spreekwoord uit te leggen. Een student die in de grote stad op school zat, hoorde tijdens de vakantie van zijn vader: 'Als je zo nodig dingen anders wilt doen, waarom haal je dan niet één van de drie stenen weg waarop je moeder haar pan zet bij het koken?' (De stookplaats bestaat uit drie stenen, waartussen het vuur brandt en waarop de pan staat. Als één steen wordt weggehaald, valt de pan in het vuur.) De jongeman moest zelf de toepassing maken. Hij was zichtbaar ongerust. Wist zijn vader van de straf die hij op school had gekregen omdat hij zich regelmatig misdroeg? Wist zijn vader dat hij stiekem een vriendin had genomen tegen zijn vaders nadrukkelijke bevel in? Zo de uitleg van een spreekwoord binnen de eigen samenleving al moeilijkheden oplevert, dan zijn die alleen maar groter voor buitenstaanders. Een bekende afbeelding met name in goudgewichten is die van een pijp rokende man met een vat buskruit op zijn hoofd. Voor de meeste Europese auteurs over goudgewichten was de betekenis duidelijk: deze man speelde met vuur. De verborgen boodschap zou dus moeten luiden: 'Houd onmiddellijk op met wat je aan het doen bent. Het is levensgevaarlijk'. De Ashanti antropoloog Peter Sarpong gaf echter in een van zijn boeken een andere uitleg: 'Zelfs bij ene gevaarlijk karwei als het vervoer van buskruit weet de wijze man zich te ontspannen door het roken van zijn pijp.' Sarpong voegde eraan toe dat een student die zich voorbereidt op een examen, zich ook moet kunnen ontspannen.

Goudgewichten

Spreekwoorden zijn in de meeste gevallen zeer concreet en lenen zich daarom gemakkelijk tot visualisering. De symbolen van dieren op statiezwaarden, op ringen en armbanden van koningen en rijke burgers zijn ontleend aan deze oude wijsheden en spreekwoorden. In Europa zeer geliefde verzamelobjecten zijn de goudgewichten, uitingen van volkswijsheid in een ontwapende vorm. Voordat goud als betaalmiddel kon worden ingezet, moest het worden gewogen. Ieder die in de handel zat, bezat een eigen collectie gewichten. Deze waren bijna altijd van brons gemaakt volgens het zogenaamde verloren vorm procédé. De figuur die men wilde hebben werd in was geboetseerd,

daarna in een klomp klei ingepakt. Het geheel werd in het vuur gelegd. Door een gat liep de smeltende was weg, terwijl de klei zich verhardde rond een lege of 'verloren' vorm, die daarna werd opgevuld met vloeibaar brons. Eenmaal afgekoeld, werd de klei weggebroken en de bronzen figuur kwam tevoorschijn.

Deze gewichten bestonden in hun oudste vorm uit eenvoudige geometrische figuurtjes. Vanaf de 17e eeuw ontstonden ook menselijke en dierlijke figuren. Soms wel groepjes van mensen en dieren, scènes uit het dagelijks leven. De figuren zelden groter dan 9 á 10 centimeter hoog.

Omdat gewichten uitsluitend gebruikt werden voor het wegen van goud, hoorden zij toe aan mensen die goud bezaten, dat wil zeggen vooral de rijken. Zoals reeds werd aangegeven verwierven de rijken macht en toonden hun macht door het dragen van gouden sieraden als symbool van hun macht.

Het is daarom niet verwonderlijk dat de goudgewichten op hun beurt een rol speelden bij het machtsvertoon van de rijke Ashanti, en dat veel goudgewichten symbolische voorstellingen zijn die iets zeggen over de positie van hun eigenaars.

Op nieuw moet worden benadrukt dat ieder spreekwoord niet alleen voor meerdere uitleg vatbaar is, maar dat veel motieven naar meer spreekwoorden kunnen verwijzen. Het luipaard bijvoorbeeld komt veel voor in spreekwoorden en wordt ook afgebeeld in goudgewichten. Er zijn veel spreekwoorden waarin het luipaard een hoofdrol speelt, zoals: 'Het luipaard blijft honger houden, als het een schildpad aanvalt.' 'Je moet een luipaard nooit oud of zwak noemen.' 'Als een luipaard door de struiken springt, schudden de takken.' 'De regen maakt wel de vlekken op het luipaard nat, maar kan ze niet afwassen.' 'Niemand leert het luipaardjong te springen.' Hetzelfde geldt voor de olifant: 'Het is de tandpijn die de tand van de olifant breekt.', 'Als je zegt dat de olifant mager is, zal zijn vlees (na slachten) toch nog honderd manden vullen.' 'Niemand weet wat de olifant heeft gegeten dat hij zo groot is geworden.' Overal ter wereld, ook bij de Ashanti, vergelijken de machtigen zich graag met de koningen van het woud: olifant, luipaard, leeuw. Het past in de Ashanti cultuur van goud en macht deze dieren veelvuldig af te beelden op staatsie zwaarden, koningsstoelen, armbanden en ook goudgewichten. Wat echter precies de betekenis van ieder symbool is slechts bekend aan de eigenaar en aan hen aan wie de eigenaar het heeft verteld. Er wordt thans onderzoek gedaan naar de betekenissen en symbolen van de afgebeelde motieven.

Goudgewichten waren onlosmakelijk verbonden met goud als betaalmiddel. In 1889 hebben de Engelse koloniale meesters echter het Britse pond Sterling ingevoerd als enig wettig betaalmiddel. Daarmee kwam een einde aan een oude traditie van het wegen van goud door middel van deze bronzen gewichten. Zij raakten buiten gebruik. Zij raakten in de vergetelheid. De eigenaars stierven. De betekenis die ene rijk man of koning ooit had toegekend aan zijn gewichten was vergeten. De oude collecties van deze mensen kwamen terecht op vlieringen of in oude kisten, tot zij door de moderne, westerse verzamelaars onder het stof vandaan werden gehaald en een nieuw leven gingen leiden in de vitrines van musea en particuliere verzamelingen en bij duizenden werden afgebeeld in boeken van Afrikaanse kunst.

Zij zijn stille getuigen geworden van een stralende cultuur. Voor de nu levende Ashanti is deze cultuur nog springlevend, maar helaas zonder goudgewichten. Zij hebben hun functie verloren.

Een levende cultuur?

Hoe levend deze cultuur nog is, bewijzen de illustraties bij dit artikel die genomen zijn bij de kroning van de huidige Ashantihene in september 1970. 'Kroning' is niet Het juiste woord omdat de koning van de Ashanti niet gekroond wordt, maar 'getroond', dat wil zeggen op zijn koningstroon of koningszetel wordt geplaatst. In het Engels wordt gesproken van 'entoolment'.

Nadat aan het eind van de vorige eeuw (eind 19^e eeuw) de Engelsen na vier nederlagen tegen de Ashanti eindelijk het Ashantirijk op de knieën dwongen en de hoofdstad Kumasi plunderden, hebben zij de koning van Ashanti verbannen. De Britse gouverneur heeft vervolgens geëist dat de gouden zetel aan hem overgeleverd zou worden. Hij besepte niet, dat hij daarmee letterlijk om de ziel van het Ashanti volk vroeg. De Ashanti hebben zich nooit neergelegd bij het Britse gezag tot de zetel weer terug was in hun midden en ook de verbannen koning weer mocht terugkeren. In 1932 stierf de Ashanthene. Er mocht weliswaar een opvolger gekozen worden, maar niet op de gebruikelijke wijze, met veel pracht en praal 'getroond'. In 1970 stierf Otumfo Sir Agyeman Prempeh II, die nog door de Engelsen in de adelstand was verheven. Voor het eerst in deze eeuw mochten de Ashanti nu volgens de oude tradities een nieuwe koning begroeten en tronen. Binnen de koninklijke familie werd uit verschillende pretendentes tot Ashantihene gekozen Ghana's Ambassadeur in Rome. Als koning nam hij de naam aan: Otumfo Opoku Ware II. In september werd hij in een oogverblindende optocht voor het eerst door zijn hoofdstad

gedragen, voorafgegaan door tientallen dorpshoofden die hem trouw hadden gezworen en omgeven door duizenden onderdanen. De foto's bij dit artikel zijn genomen tijdens deze historische tocht die op indringende wijze liet zien wat koningschap betekent voor de Ashanti, ook in deze tijd, en welke prominente plaats goud inneemt binnen deze cultuur.

Overigens moet worden opgemerkt dat de karakteristieke goudkleurige omslagdoeken, *kente*, bij deze gelegenheid ontbraken. Alle deelnemers aan deze feestelijke troning waren traditie verplicht in de rood-bruine of zwarte rouwkleding te verschijnen omdat de officiële rouwtijd voor de overleden koning nog niet was verstreken. Verleden en heden schuiven over elkaar heen op zo'n moment: rouw om de overleden vorst en vreugde om de nieuwe koning. Misschien past het spreekwoord hier dat soms gekoppeld wordt aan de afbeelding van het schild: 'Als het schild oud en versleten is, vergaat de bedekking van de huid, maar het houten frame blijft'. Dat wil zeggen: oude mensen sterven maar hun wijze woorden en daden blijven bestaan.

Literatuur

- Cole, Herbert en Ross, Dorah: The Arts of Ghana (Ghana 1977)
- Garrard, Timothy: Akan Weights and the Gold Trade London 1980.
- Leyten, Harrie en Simhoffer, Kees; Afrika nabij. Catalogus Afrika Centrum, Cadier en Keer, 1984.
- Leyten, Harrie: Goldweights/ Goudgewichten, Amsterdam 1979.
- McLeod, M.: The Ashante, London 1981.

“Het goud van de Ashanti”, artikel gepubliceerd in “Verre Naasten Naderbij”, Rijksmuseum voor Volkenkunde Leiden 19^e jaargang nr 1, april 1985.